

Tekijänoikeuden yhteishallinnointi – hyvän hallintotavan näkökulma

Suomessa toimii **seitsemän tekijänoikeusjärjestöä**, jotka hallinnoivat tekijänoikeuksia luovan työn tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden puolesta.

Järjestöillä on tärkeä rooli Suomen tekijänoikeusjärjestelmässä: oikeudenhaltijat saivat niiden kautta yli 150 miljoonaa euroa tekijänoikeustuloja vuonna 2020.

Yhteishallinnointilaissa säädetään velvoitteista, joilla edistetään tekijänoikeusjärjestöjen avoimuutta ja selontekovelvollisuutta sekä oikeudenhaltijoiden mahdollisuutta osallistua järjestöjen toimintaan. Lain tavoitteiden toteutumista voidaan tarkastella hyvän hallintotavan periaatteiden kautta. Yhteishallinnointilaki (1494/2016) perustuu Euroopan unionin yhteishallinnointidirektiiviin (2014/26/EU).

Teosten käyttölupien myöntäminen ja tekijänoikeuskorvausten kerääminen teosten käyttäjiltä on joissain tilanteissa yksittäisille oikeudenhaltijoille epäkäytännöllistä tai mahdotonta. Oikeudenhaltija voi tällöin valtuuttaa tekijänoikeusjärjestön hallinnoimaan ja valvomaan oikeuksiaan. Tätä kutsutaan **tekijänoikeuden yhteishallinnoinniksi**.

Tekijänoikeusjärjestön toiminta voi perustua myös **tekijänoikeuslaissa** määriteltyihin sopimus- ja pakkolisenssijärjestelmiin. Osalla järjestöistä on lainauskorvaukseen, yksityisen kopioinnin hyvitykseen, kuvataiteen jälleenmyyntikorvaukseen ja äänitallenteen käytöstä maksettavaan korvaukseen liittyviä erityistehtäviä.

Hallintotapa koostuu tavoista, joilla valtaa käytetään sekä päätöksenteossa että päätösten täytäntöönpanossa. Hallintotapaa voidaan pitää hyvänä silloin kun se mahdollistaa luotettavan ja tasapuolisen toiminnan, jossa

kaikkien asianosaisten edut huomioidaan. Cuporen tutkimushankkeessa (*Kautio & Lefever* 2018) on määritelty kahdeksan tekijänoikeusjärjestelmän arviointiin soveltuvaa **hyvän hallintotavan periaatetta**.

Tekijänoikeuden yhteishallinnointi-organisaatio

Tekijänoikeusjärjestöt ovat yhteishallinnointilain mukaisia tekijänoikeuden yhteishallinnointiorganisaatioita silloin kun

- niiden **pääasiallisena tarkoituksena** on hallinnoida tekijänoikeuksia tai tekijänoikeuden lähi-oikeuksia oikeudenhaltijoiden puolesta näiden yhteisen edun mukaisesti, ja
- toiminta on **voittoa tavoittelematonta tai jäsenten määräysvallassa**.

Hyvä hallintotapa vahvistaa tekijänoikeusjärjestön suhdetta sen keskeisiin sidosryhmiin: oikeudenhaltijoihin ja teosten käyttäjiin.

Sopimuslisenssijärjestelmä

Sopimuslisenssijärjestelmän mukaisesti tekijänoikeusjärjestö voi myöntää teosten käyttölupia **muidenkin kuin sopimuksen nojalla edustamiensa tekijöiden puolesta**. Järjestelmä koskee tiettyjä tekijänoikeuslaissa määritettyjä tapauksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö hyväksyy järjestöt, joiden kautta käyttöluvan voi hankkia keskitetysti. Tämä mahdollistaa teosten massakäytön esimerkiksi oppilaitoksissa, ja helpottaa lupien hankkimista silloin, kun kaikkia oikeudenhaltijoita ei voida tavoittaa.

Cuporen toimenpidesuosituks

tekijänoikeuden yhteishallinnoinnin ja hyvän hallintotavan kehittämiseksi

- **Tarkistetaan lisensointimaksuja ja korvaustenjakosääntöjä tasapuolisuuden näkökulmasta.**
- **Parannetaan teosten saatavuutta tilanteissa, joissa lisensointitarkkaisuun puute rajoittaa käyttäjiä.**
- **Kehitetään viranomaisten valvonta- ja riidanratkaisutoimintaa.**
- **Selvennetään, missä tilanteissa käyttölupia voidaan hankkia ulkomaisilta yhteishallinnointiorganisaatioilta.**
- **Selkiytetään yhteishallinnointia audiovisuaalisella alalla ja näin vähennetään päällekkäistä sopimista ja lisensoinnin esteitä.**
- **Lisätään saavutettavassa muodossa olevaa tietoa tekijänoikeusjärjestöjen toiminnasta.**

Lähde: Lefever & Oksanen-Säreä (2021)

Hyvää hallintotapaa noudattavan tekijänoikeuden yhteishallinnoinnin ominaispiirteet

Toimivatko tekijänoikeusjärjestöt hyvän hallintotavan periaatteiden mukaisesti yhteishallinnointilain voimaantulon jälkeen? Havaintoja Cuporen julkaisusta *Tekijänoikeuden yhteishallinnointi ja hyvän hallintotavan periaatteet (2021)*.

Läpinäkyvyys

PERIAATE Sidosryhmät saavat riittävästi selkeä-muotoista tietoa voidakseen osallistua ja käyttää oikeuksiaan.

HAVAINTOJA

- Tietoa järjestöjen toiminnasta on saatavilla julkisesti: mm. avoimuusraportit, toimintasäännöt, jäsenyys ehdot, lisensointiehdot ja hinnat, mallilisensointisopimukset, oikeudenhaltija-asiakassopimukset ja korvaustenjakosäännöt.
- Enemmän tietoa toivotaan hinnoittelu- ja korvausperusteista ja teosten käytöstä.

Vastuullisuus

PERIAATE Tekijänoikeusjärjestöt ovat vastuussa niille, joiden oikeuksia ne edustavat. Järjestöjen toimintaa valvotaan sisäisesti ja ulkoisesti.

HAVAINTOJA

- Tekijänoikeusjärjestöissä johdon toimia ja tehtävien suorittamista valvoo hallitus. (sisäinen vastuullisuus)
- Patentti- ja rekisterihallitus vastaa järjestöjen viranomaisvalvonnasta. Kilpailu- ja kuluttajavirasto hoitaa kilpailulain mukaisia valvontatehtäviä. (ulkoinen valvonta)

Reagoitkyky

PERIAATE Toimintaympäristön ja sidosryhmien tarpeiden muutoksiin vastataan tarkoituksenmukaisesti ja ilman kohtuuttomia viivästyksiä.

HAVAINTOJA

- Tekijänoikeusjärjestöissä seurataan toimintaympäristöä ja kehitetään toimintaa vaihtelevassa määrin ja resursseista riippuen.
- Cuporen kyselyssä oikeudenhaltijoille (n=268) 84 % vastaajista koki saavansa tekijänoikeuskorvaukset järjestöltä kohtuullisessa ajassa.

Tasapuolisuus ja osallistavuus

PERIAATE Kaikilla oikeudenhaltijoilla on mahdollisuus alallaan toimivan järjestön palveluihin. Kaikkia oikeudenhaltijoita ja käyttäjiä kohdellaan tasapuolisesti.

HAVAINTOJA

- Järjestöjen jakosäännöt edistävät tasapuolista korvausten maksua oikeudenhaltijoille. Käytännössä tasapuolisuus ei aina toteudu eri oikeudenhaltijoiden tai teknologioiden välillä.
- Yksittäisten käyttäjien mahdollisuus vaikuttaa sopimusehtoihin on vähäinen verrattuna kattojärjestöjen neuvotteluvoimaan.

Osallistuminen

PERIAATE Oikeudenhaltijoilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon varmistuakseen, että järjestö toimii heidän etujensa mukaisesti.

HAVAINTOJA

- Jäsenillä on oikeus osallistua päätöksentekoon järjestön yleiskokouksessa.
- Tekijänoikeusjärjestöjen päätöksentekoon vaikutetaan yleisimmin oikeudenhaltijajärjestöjen kautta. Niiden puuttuessa voivat tekijän vaikutusmahdollisuudet jäädä vähäisiksi.

Yhtenäisyys ja johdonmukaisuus

PERIAATE Tekijänoikeusjärjestöt noudattavat käyttö lupia ja korvausten jakoa koskevissa päätöksissään yhtenäisiä ja johdonmukaisia ohjeita tai sääntöjä.

HAVAINTOJA

- Järjestöjen hinnoittelukriteerit saattavat vaihdella epäjohdonmukaisesti erityyppisten käyttötilanteiden välillä.
- Jos teosten käyttöä ei voida mitata tai raportoida, jaetaan korvaukset tilastotiedon ja järjestön jakosääntöjen perusteella.

Tehokkuus ja tuloksellisuus

PERIAATE Tekijänoikeusjärjestöt suorittavat tehtävänsä mahdollisimman hyvin ja kuluttamatta kohtuuttomasti resursseja.

HAVAINTOJA

- Hallintokustannukset vaihtelevat suuresti hallinnoitujen oikeuksien luokkien ja teostyyppien välillä ja ovat tyypillisesti 10–20 % kerätyistä tekijänoikeustuloista.
- Puutteellinen teos- ja tekijätieto vaikeuttaa käyttäjien tunnistamista ja korvausten jakamista.

Toimivallan jakautuminen

PERIAATE Vastuu jakautuu siten, että valta ei keskity. Sidosryhmillä on käytettävissä riippumaton riidanratkaisumenetelmä konfliktien varalta.

HAVAINTOJA

- Oikeudenhaltijoiden oikeuksia tai tekijänoikeusjärjestön ja käyttäjän suhdetta koskevat riita-asiat voidaan viedä markkinaoikeuden käsiteltäväksi.
- Erimielisyydet ratkaistaan pääosin osapuolten kesken neuvottelemalla. Patentti- ja rekisterihallituksen rooli riidanratkaisussa ei ole yleisesti tunnettu.

OIKEUDENHALTIJAT
SAIVAT
TEKIJÄNOIKEUS-
JÄRJESTÖJEN
KAUTTA YLI

150 M€

TEKIJÄNOIKEUS-
TULOJA
VUONNA 2020.

Lähteet:

- APFI. *Avoimuusraportti 2020*.
- Filmex. *Avoimuusraportti 2019*.
- Gramex. *Avoimuusraportti 2020*.
- Kautio, T. & Lefever, N. (2018). *Assessing Governance in the Context of Copyright Systems – Second Edition*. Cuporen verkkojulkaisuja 45.
- Kopioisto. *Avoimuusraportti 2020*.
- Kuvasto. *Avoimuusraportti 2020*.
- Lefever, N. & Oksanen-Särelä, K. (2021). *Tekijänoikeuden yhteishallinnointi ja hyvän hallintotavan periaatteet – Suomalainen näkökulma*. Cuporen verkkojulkaisuja 68.
- Filmex, sähköpostitiedustelu 29.3.2022.
- Sanasto. *Avoimuusraportti 2020*.
- Teosto. *Avoimuusraportti 2020*.
- Teosto. *Vuosikertomus 2020*.

Tekijänoikeusjärjestöjen edustavuus ja maksetut korvaukset vuonna 2020

		EDUSTAVUUS	MAKSETUT KORVAUKSET
KOPIOSTO	Hallinnoi tekijöiden, esiintyjien ja kustantajien tiettyjä oikeuksia kaikilla luovan työn aloilla	Edustaa yli 70 000 kotimaista oikeudenhaltijaa	65,3 M€ (ml. AVEKin tuet)
TEOSTO	Edustaa säveltäjiä, sanoittajia, sovittajia ja musiikinkustantajia	N. 35 800 tekijä- tai kustantaja-asiakasta	51,5 M€
GRAMEX	Edustaa äänitteellä esiintyviä taiteilijoita ja musiikkituottajia	N. 58 000 oikeudenhaltija-asiakkuutta	19,3 M€
SANASTO	Edustaa kirjailijoita, kääntäjiä, runoilijoita, toimittajia ja tietokirjailijoita	Yli 13 000 oikeudenhaltija-asiakasta	10,1 M€
Audiovisual Producers Finland – APFI	Edustaa elokuva- ja av-tuottajia	Jäsenenä 89 tuotantoyhtiötä	7,2 M€
FILMEX	Edustaa audio- ja av-teoksissa esiintyviä näyttelijöitä	Tilityksiä 755 oikeudenhaltijalle	1,2 M€
KUVASTO	Edustaa visuaalisen alan taiteilijoita	Yli 2 700 taiteilija-asiakasta	0,66 M€